

Moć i radost učenja

Manifest za
obrazovanje odraslih
u 21. vijeku

EUROPEAN ASSOCIATION FOR
THE EDUCATION OF ADULTS

Manifest za obrazovanje odraslih u 21. vijeku

EUROPEAN ASSOCIATION FOR
THE EDUCATION OF ADULTS

Izdavač: Evropsko udruženje za
obrazovanje odraslih - EAEA

Tekst: Sadržaj je rezultat zajedničkog
napora osoblja, odbora i članova EAEA-e.

Dizajn: Nina Turina, Studio Nooon

Godina: 2024

Ova publikacija je objavljena uz finansijsku podršku
finskog Ministarstva obrazovanja i kulture.

Finansirano od strane Evropske unije. Izneseni stavovi i
mišljenja su, međutim, isključivo stavovi autora i ne
odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske
izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni
Evropska unija ni EACEA ne mogu se smatrati
odgovornima za njih.

Svi učesnici su dali svoju saglasnost za objavljivanje
fotografija (na kojima se mogu pojaviti) tokom
događaja na platformama društvenih medija kao što su
Twitter i Facebook, kako bi se promovisala EAEA i
obrazovanje odraslih u Evropi, u skladu sa GDPR-om.

MINISTRY OF
EDUCATION AND CULTURE
FINLAND

Co-funded by
the European Union

Sadržaj

Moć i radost učenja	03
Mir i demokratija	06
Održivost okoliša i zelena tranzicija	09
Blagostanje i otpornost	12
Životne vještine	14
Inkluzija, osnaživanje i socijalna pravda	17
Zapošljavanje i rad	20
Digitalizacija	23
Demografske promjene i migracije	25
Učenje i obrazovanje odraslih i evropske i međunarodne politike	28

Moć i radost učenja

Evropsko udruženje za obrazovanje odraslih (EAEA) ovim manifestom predlaže stvaranje Evrope koja uči:

Evropa koja može pozitivno oblikovati svoju budućnost i sa svim potrebnim vještinama, znanjem i kompetencijama. EAEA i njenih 120 članova, u 43 evropske zemlje, predlažu evropski napor za razvoj društva koje se može suočiti s izazovima našeg vremena kroz obrazovanje odraslih.

Ovim manifestom želimo pokazati kako obrazovanje odraslih (ALE) može pomoći u rješavanju mnogih izazova u Evropi. Pružamo argumente, istraživačke dokaze, dobre prakse i priče polaznika. Svi će oni pokazati da obrazovanje odraslih pomažu u promjeni života i transformaciji društava.

Također želimo naglasiti radost učenja. Obrazovanje odraslih ima mnoge prednosti - polaznici imaju više samopouzdanja, više društvenih kontakata, bolje zdravlje i još mnogo drugih prednosti. Razumijevanje i doživljavanje radosti učenja treba i može biti dio života svakog čovjeka.

Zato stvorimo Evropu koja uči, gdje svi imamo koristi od moći i radosti učenja!

Šta podrazumijevamo pod obrazovanjem odraslih?

Obrazovanje odraslih obuhvata tri ključna domena učenja i vještina. Prvo, pismenost i osnovne vještine; drugo, kontinuirano obrazovanje i strukovne vještine; i treće, liberalno, popularno i društveno obrazovanje i građanske vještine.

Krajnji cilj obrazovanja odraslih (ALE) je osigurati da odrasli, tokom cijelog svog života, mogu u potpunosti sudjelovati u društvu, uključujući i svijet rada. ALE omogućava ljudima da razviju potrebne sposobnosti za korištenje i ostvarivanje svojih prava i preuzimanje kontrole nad svojom sudbinom. Promoviše lični i profesionalni razvoj, čime podržava aktivnije uključivanje odraslih u njihova društva, zajednice i okruženja. Podstiče ekološko i inkluzivno ekonomsko blagostanje i dostojanstven rad.

Obrazovanje odraslih je, stoga, „ključni alat u ublažavanju siromaštva, poboljšanju zdravlja i blagostanja te doprinosu održivim društvima učenja.“¹

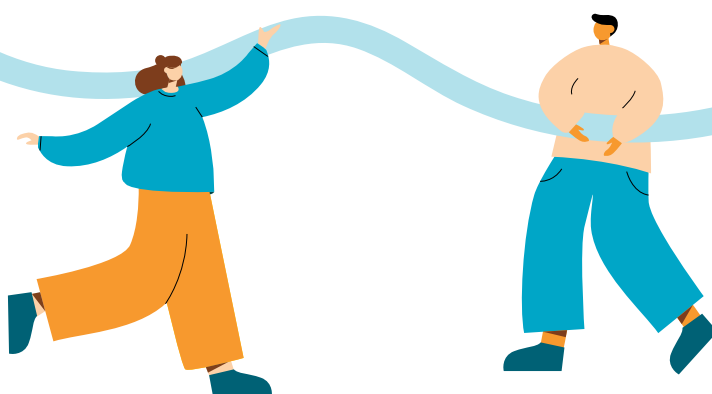
Obrazovanje odraslih (ALE) ima dugu tradiciju u mnogim zemljama Evrope. Na različitim jezicima govorimo o folkbildningu, Volksbildungu ili educación popular. Okupljamo sve oblike učenja, ali se fokusiramo na neformalno i opće obrazovanje odraslih.

Evropsko udruženje za obrazovanje odraslih (EAEA), zajedno sa svojih 120 članova u 43 zemlje, identifikovalo je sljedeće ključne principe obrazovanja odraslih:

- Obrazovanje odraslih je ljudsko pravo i opće dobro.
- Svi imaju pravo pristupa i učešća u visokokvalitetnom obrazovanju i učenju odraslih i trebali bi imati priliku za to.
- ALE može transformirati živote, porodice, susjedstva i zajednice. Može promijeniti zemlje i Evropu nabolje.
- Svi mogu učiti. To uključuje ljude svih uzrasta, porijekla, zajednica i neurodivergentne osobe.
- Obrazovanje odraslih (ALE) je sastavni dio demokratskih društava i struktura.
- Obrazovanje odraslih mora biti utemeljeno na vrijednostima unapređenja socijalne inkluzije, jednakosti i vrednovanja raznolikosti.
- Polaznik mora biti u središtu razvoja, metodologije, procesa i ishoda svakog obrazovanja odraslih.
- ALE može osnažiti polaznike da učestvuju u društvu.

¹ UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2015). UNESCO Recommendation on Adult Learning and Education (RALE). Retrieved April 15, 2024, from <https://www.uil.unesco.org/en/adult-education/unesco-recommendation>.

- Obrazovanje odraslih mora biti fleksibilno i pružati inkluzivne i sveobuhvatne sisteme podrške kako bi se uključili ljudi iz zajednica koje su bile u nepovoljnom položaju ili marginalizirane i/ili ljudi s niskim osnovnim vještinama.
- Obrazovanje odraslih treba raditi na doseganju do polaznika iz nepovoljnog položaja kako bi se suzbio „Matthew effect“ (ljudi koji su već bolje obrazovani obično imaju više mogućnosti za učenje), npr. putem svog radnog mjesta, kako bi se izbjeglo isključivanje pojedinaca s ograničenim formalnim kvalifikacijama.
- Korištenje osnažujućih, društveno inkluzivnih i kreativnih metoda i praksi pruža smislenu, transformativnu i inspirativnu iskustva učenja. Ovo je posebno važno za ljude koji su izgubili povjerenje u formalno obrazovanje zbog prethodnih negativnih iskustava učenja.
- ALE poboljšava blagostanje, mentalno zdravlje te lični i društveni razvoj.
- Profesionalni i kvalifikovani edukatori za odrasle (često nazivani i tutori, treneri ili nastavnici) i osoblje ključni su za uspjeh kvalitetnih i uticajnih programa obrazovanja odraslih.
- Izgradnja kapaciteta i refleksivna praksa u obrazovanju odraslih (ALE) su ključni za prilagođavanje i predviđanje promjena u učenju i nastavi.
- Saradnja (institucionalna, lokalna, regionalna, evropska i globalna) je ključna za vidljivost obrazovanja odraslih (ALE), kao i za međusobno učenje i razmjenu najboljih praksi.
- U sekciji „preporuke“ manifesta naći ćete naše prijedloge o tome kako ove principe pretvoriti u stvarnost.

Izazovi:

- Rastući govor mržnje, radikalizacija, populizam, ksenofobija, antisemitizam i negiranje naučnih dokaza, često pojačani društvenim mrežama i lažnim vijestima
- Rastući autoritarni stavovi, napeta geopolitička situacija i zabrinjavajući izborni rezultati i promjene u ponašanju birača
- Oružani sukobi i vanredne situacije u Evropi i šire

Šta obrazovanje odraslih mogu učiniti:

Obrazovanje odraslih (ALE) je ključni alat za razvoj kritičkog mišljenja i živog i inspirativnog civilnog društva. Istovremeno, ALE pruža sigurne prostore za razvoj aktivnog građanstva. Ima dugu tradiciju izgradnje mostova i povezivanja ljudi preko granica, kao i promovisanja pomirenja. Građanske vještine i učenje mogu podsticati povjerenje i uravnotežiti narative mržnje. Ovo treba provoditi ne samo unutar Evrope već i globalno. ALE može promovisati razumijevanje i osjećaj odgovornosti među Evropljanima za kolonijalno naslijeđe i njegove mehanizme, od kojih su mnogi još uvijek na snazi.

Obrazovanje odraslih (ALE) je također u srži razumijevanja digitalnog svijeta, igrajući ključnu ulogu u podsticanju visokog nivoa medijske pismenosti. ALE okuplja ljude i njeguje povećano razumijevanje među

polaznicima i između različitih grupa ljudi. ALE stoga postaje prostor za razmjenu, saradnju i poštovanje.

ALE jača i regenerira civilno društvo izgradnjom odgovornosti i osjećaja pripadnosti Evropi i širem svijetu. Demokratija je moguća samo kroz široko učešće i značajan doprinos donošenju odluka, kao i kritičku procjenu političkih i društvenih pitanja od strane svih građana i zainteresovanih strana.

EAEA i njeni članovi zalažu se za snažnu posvećenost Evropi i evropskim vrijednostima. Vjerujemo da su mir, demokratija, međukulturni dijalog, socijalna pravda i saradnja ključni za Evropu poštovanja, učešća i kohezije.

Demokratija i evropsko učenje i obrazovanje odraslih imaju zajedničke korijene i zajedničku historiju. Mnoge organizacije za obrazovanje odraslih (ALE) osnovane su kao rezultat emancipatorskih pokreta (radničkih, ženskih, vjerskih organizacija itd.) i stoga su bile ključna uloga u razvoju demokratskih struktura, država blagostanja i prosperitetnog evropskog razvoja.

Dokazi istraživanja

Preston (2004) je analizirao utjecaj obrazovanja odraslih (ALE) na građanski život učesnika i formiranje vrijednosti, posebno tolerancije. Individualni angažman u obrazovanju je prediktor angažmana u javnom životu jer „što su učenici više angažovani u svom obrazovanju, to su u prosjeku spremniji da igraju pozitivnu ulogu u javnom životu.“² Štaviše, ALE dovodi do povećanja rasne tolerancije i veće vjerovatnoće glasanja. Preston je otkrio da učenje utiče na neformalno i formalno građansko učešće. Pomaže pojedincima da izgrade, održavaju, demontiraju, rekonstruišu i obogaćuju svoje društvene mreže.

Osim toga, učenje utiče na formiranje vrijednosti. Na primjer, ispitanici su prijavili promjene u toleranciji, razumijevanju i poštovanju. Savremeno istraživanje Smitha i Duckwortha (2023) „kritikuje politike reduktivnih vještina u daljem obrazovanju i osvjetljava utjecaj koji fakulteti i cjeloživotno učenje imaju na ishode socijalne pravde za pojedince, njihove porodice i zajednice.“³ Građanski i društveni angažman (CSE) kao ishod učenja također je analizirala Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD).⁴

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Građanska diplomatija

Globalni izazovi ne staju na nacionalnim granicama i mogu se riješiti samo zajedničkom, transnacionalnom saradnjom – kako na političkom tako i na društvenom nivou. Koncept „Građanske diplomatije“ utjecao je na Urban X-Change Network⁵, koja nudi devet njemačkih centara za obrazovanje odraslih (Volkshochschule) i njihovim kolegama u Velikoj Britaniji, Ukrajini i SAD-u priliku za provođenje prekograničnih kulturnih i obrazovnih aktivnosti u bliskoj saradnji sa svojim gradskim upravama i lokalnim civilnim društvom.

Agenda 2030 postavila je tematski okvir i kreće se od upravljanja otpadom, mirovnog obrazovanja i stvaranja kulture gostoljubivosti za migrante do iskustava LGBTQIA+ zajednica. Dakle, projekat ne samo da omogućava vršnjačko učenje i razmjenu, već i doprinosi boljem razumijevanju partnerske zemlje.

² Preston, J., & Feinstein, L. (2004). Adult education and attitude change: Wider benefits of learning (Research Report No. 11). Retrieved from <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10015019/>

³ Smith, R., & Duckworth, V. (2023). Transformative teaching and learning in further education: Pedagogies of hope and social justice. DOI: 10.1332/policypress/9781447362326.001.0001

⁴ Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD). (n.d.). Understanding the social outcomes of learning. Retrieved April 15, 2024, from <https://www.oecd.org/education/cei/understandingthesocialoutcomesoflearning.htm>

⁵ Urban X-Change Network. (n.d.). Retrieved April 15, 2024, from <https://www.urbanxchange-network.org/>

Uloga učenja u krizama

Pružaoči obrazovanja i osposobljavanja (ALE) u ratom razorenoj Ukrajini morali su se naviknuti na promjene u njihovim životima preko noći otkako su ruske trupe započele potpunu invaziju u februaru 2022. godine. Ali za ALE edukatore glavna uloga ostala je nepromijenjena - razvijanje vještina i podrška zajednicama, povećanje otpornosti svake osobe kroz obrazovanje i obuku, bilo da se radi o mentalnom ili fizičkom zdravlju, preživljavanju u kriznim uslovima ili učenju prilagođavanja novoj regiji Ukrajine ili inostranstvu.

Centar za ALE u Nikopolju na jugu Ukrajine, samo nekoliko kilometara od nuklearne elektrane zauzete tokom prve faze rata, imao je šivaće mašine i upisali su 40 do 45 žena na kratke kurseve u trajanju od nekoliko dana i počeli su šivati odjeću za vojsku i lokalne odbrambene grupe, kao i kompletne prve pomoći i lijekova.

Pružaoči ALE nastavljaju svoje aktivnosti, razvijajući nove kratkoročne profesionalne kurseve za interno raseljene osobe, ratne veterane i one koji su izgubili posao. Pokušavaju pružiti psihološku podršku kroz individualne sesije i posebne grupne sesije koristeći art terapiju. Mnoge obuke se održavaju u atomskim skloništima. Razumijevanje važne uloge obrazovanja odraslih u društvu raste vrlo brzo, potražnja za neformalnim programima obrazovanja odraslih je velika, a postoji i pozitivno iskustvo kontinuiranog finansiranja neformalnog obrazovanja odraslih iz budžeta lokalnih zajednica.

Priča polaznice

Eirini, Njemačka

“Zdravo, moje ime je Eirini i već više od godinu dana sam u VHS Bochum. Porijeklom sam iz Grčke, a u Njemačkoj živim od 2015. godine. U prošlosti nisam imala dobra iskustva sa školama i zato sam napustila školu. Ali otkako sam u VHS-u, moj stav se promijenio.

Od početka sam se osjećala izazvano i dobro sam podučavana. Čak su i moja iskustva s drugim polaznicima bila gotovo isključivo pozitivna. Upoznala sam VHS Bochum kroz kontakt s Agencijom za zapošljavanje (Agentur für Arbeit).

U početku sam se bojala vratiti u školu, također i zato što moj njemački nije bio savršen. Ali moji nastavnici u VHS-u su me dobro podržali i sada su moje vještine njemačkog jezika mnogo bolje. VHS mi je pomogao da shvatim šta mogu učiniti sa svojim životom i kako se želim razvijati.

Zaista mi je drago što sam počela dolaziti u VHS i preporučila bih to svakome ko ima životne poteškoće i želi završiti školu. Kroz projekat, na kojem smo zajedno radili pola školske godine, shvatio/la sam da nije važno odakle ljudi dolaze ili ko su. Svi imamo jedan svijet i naš zajednički cilj je da ga sačuvamo.

”

Održivost okoliša i zelena tranzicija

Izazovi:

- Klimatske promjene i njihove posljedice
- Problemi okoliša poput gubitka biodiverziteta, bacanja hrane, zagađenja zraka, zagađenja plastikom, degradacije tla
- Postizanje i provedba Ciljeva održivog razvoja

Šta obrazovanje odraslih može učiniti:

Obrazovanje odraslih (ALE) doprinosi održivosti na svim nivoima ne samo kroz pružanje vještina, znanja i kompetencija. ALE pruža informacije, prostore za debatu i kreativnost za razvoj novih načina života, novih projekata i novih pristupa neophodnih za zelenu tranziciju i održivi razvoj. To uključuje praktična rješenja za vrlo specifične probleme (npr. recikliranje i preradu materijala, urbano vrtlarstvo i urbano pčelarstvo), ali i uspostavljanje dijaloga jednih s drugima i uključivanje u šire društvene debate kako bi se bolje razumjela uloga svih zainteresovanih strana i došlo do korijenja problema. Kao što pokazuju primjeri dobre prakse, ALE može poticati inovativne načine života, učenja i rada.

Rješavanje klimatske krize može se činiti nepremostivim u svom obimu, kako na individualnom tako i na nivou zajednice. Ipak, bogatstvo i raznolikost primjera koje su odrasli

polaznici, edukatori i organizatori zajednice podijelili s EAEA-om pokazuju da se već ulažu mnogi naponi na lokalnom nivou. Iako se lokalni konteksti ili lične motivacije za djelovanje mogu razlikovati, vrijednosti djelovanja, empatije i dijaloga vidljive su u svim oblastima.

Posmatrajući globalnu Agendu 2030, obrazovanje odraslih (ALE) doprinosi ostvarenju svih 17 Ciljeva održivog razvoja (SDG) izgradnjom temelja za promjene u društvenoj, političkoj, ekonomskoj, ekološkoj i kulturnoj sferi. U svakom od 17 ciljeva, barem jedan zadatak uključuje učenje, obuku, obrazovanje ili barem podizanje svijesti o obrazovanju. Istovremeno, ALE i cjeloživotno učenje nisu samo transverzalni cilj i metoda za postizanje SDG-a, već i specifičan cilj. Prema SDG4, inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i mogućnosti cjeloživotnog učenja moraju biti osigurane za sve.

Dokazi istraživanja

Prelazak na zelenu ekonomiju⁶ zahtijeva promjene u svim sektorima i zanimanjima, a tu stručno obrazovanje i osposobljavanje (VET) i obrazovanje odraslih (ALE) moraju igrati fundamentalnu ulogu. Važnost te uloge moraju prepoznati kreatori politika dok nastoje usmjeriti finansiranje u ekonomski oporavak. Bilo da to znači nove vještine za nova radna mjesta, poput obnovljivih izvora energije, ili usavršavanje ili prekvalifikaciju na postojećim radnim mjestima, poput prelaska na organsku poljoprivredu i upravljanje otpadom, obrazovanje odraslih i razvoj vještina su fundamentalni za budućnost naših industrija, naših radnika i naših ekonomija.

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Projekat Građanskog pasoša

„Građanski pasoš 2030“⁷, projekat Narodnog univerziteta Jura u Švicarskoj, svojim vlasnicima - učesnicima ALE programa - daje bodove u četiri kategorije aktivnosti učenja: vještine ekološke održivosti, vještine slušanja i introspekcije, vještine izgradnje zajednice i socijalne inkluzije, te vještine fizičkog i mentalnog blagostanja. Četiri kategorije, dakle, uzimaju u obzir šire vještine potrebne za održivost i zelenu tranziciju. Učešćem u ALE časovima, ljudi mogu sakupljati ove bodove i dobiti „pečate“ na svojim pasošima. Ljudi također mogu sakupljati bodove čitanjem odabranih knjiga iz Bibliobusa, bibliotečkog autobusa koji ide u sela i udaljena područja s ograničenim pristupom javnim bibliotekama. Jednom godišnje, „najbolji“ polaznici koji su dobili najviše pečata dobijaju nagradu.

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Solarno kuhanje u Gruziji

U okviru DVV International programa grantova „Inovacije u obrazovanju odraslih“, interaktivni muzej „Shuqura“ implementirao je projekat: „Solarna kuhinja ili paraboloidna peć na sunčevu svjetlost“.⁸ Projekat je predstavio korištenje solarne energije kao jednog od najefikasnijih prirodnih resursa i podržao popularizaciju ekološki prihvatljivih metoda kuhanja na solarnoj bazi u Gruziji. S tim ciljem, Muzej Shuqura je kreirao pet solarnih peći i distribuirao ih u pet ALE centara u Gruziji. Projekat povećava svijest o efikasnom korištenju prirodnih resursa i nudi lokalnoj zajednici alternativni način korištenja energije. ALE centri koriste solarne peći za dobrobit zajednice, kulinarske kurseve i javne događaje na otvorenom. Osim toga, svi uključeni centri kreirali su ekološke savjetodavne službe i rade s lokalnim zajednicama na širenju informacija o ekološkim pitanjima, uključujući održive zgrade i materijale, kao i društveni i ekološki razvoj.

⁶ Jeon, S. (OECD). (2020). Adult education and training for green transitions. In *The role of adult education in fostering environmental awareness* (pp. 11-16). Vienna.

⁷ Le projet “Passeport Citoyen 2030” a été réalisé de 2020 à 2022 avec l’UP Jurassienne. (n.d.). Retrieved April 15, 2024, from <https://www.passeportcitoyen2030.ch/>

⁸ DVV International revealed the winners of the grant programme “Innovation in Adult Education.” (n.d.). Retrieved April 15, 2024, from <https://www.dvv-international.ge/georgia/news/article/dvv-international-revealed-the-winners-of-the-grant-programme-innovation-in-adult-education>

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Grupa: Mi mijenjamo to

Mi mijenjamo to! ASTO⁹ (Patras, Grčka) formira male grupe od 15-20 ljudi, koji učestvuju u planiranju i implementaciji različitih akcija. Ne postoji stroga podjela između polaznika i edukatora, a sve grupe se zasnivaju na učenju od vršnjaka. Grupe imaju specifične teme i slične ciljeve, raspravljaju o određenim temama i djeluju u skladu s tim. Grupa „Mi mijenjamo to“ osnovana je nakon što su se neki članovi zajednice dobrovoljno prijavili za čišćenje lokalne plaže. Počelo je kao mala inicijativa i postepeno se sve više ljudi pridruživalo kako bi vratili vlasništvo nad prirodom. Danas grupu čini oko 50 članova koji se redovno sastaju i 200 koji učestvuju u najpopularnijim aktivnostima. Među najnovijim inicijativama, grupa je započela izgradnju biblioteke sjemena i preuređenje javnog trga kako bi ga učinila zelenijim i inkluzivnijim.

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Pružanje zelenih vještina u društvenim centrima

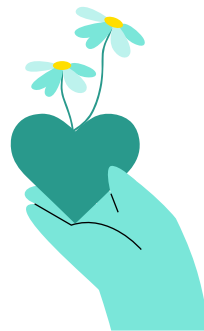
Društveni centar Kirikhan otvorila je i njime upravljala YUVA (Omladinski savez za volontersko djelovanje) između 2013. i 2020. godine kako bi služio sirijskim izbjeglicama i zajednicama domaćinima svih dobnih skupina kao pružatelj višestrukih usluga (sredstva za život, obrazovanje i zaštita). Trenutno zatvoren, centar je imao ponedjeljke bez mesa i programe ekološke obuke, aktivnosti kompostiranja i politiku nultog otpada. Piknici i radionice kuhanja korišteni su za podizanje svijesti o održivosti.

U Briselu, društveni centar Elzenhof okuplja stanovnike oko nekoliko aktivnosti, od kojih su mnoge zasnovane na principu održivosti. Aktivnosti uključuju kafić za popravke, časove kuhanja od ostataka hrane i izložbu o klimatskoj pravdi.

Elzenhof community centre. (2023).
Photograph by Aleksandra Kozyra.

Blagostanje i otpornost

Izazovi:

- Visok rizik od sagorijevanja i drugih problema s mentalnim i fizičkim zdravljem povezanih sa stresom, socijalna izolacija, osjećaji beznađa suočeni s mnogim izazovima
- Nedostatak samopouzdanja, samoefikasnosti i osjećaja svrhe
- Nedostatak podrške i alata za otpornost

Šta učenje i obrazovanje odraslih mogu učiniti:

Dokazi pokazuju da obrazovanje odraslih (ALE), a posebno transformativno učenje, čini ljude samopouzdanijima i efikasnijima. Čini ih svjesnima svojih sposobnosti i vještina, što se prevodi u veću sposobnost upravljanja vlastitim životima i postajanja aktivnim i integriranim članovima svojih zajednica.

Učešće u aktivnostima učenja nudi odraslima priliku da steknu važne vještine dobrobiti i otpornosti kako bi preuzeli kontrolu nad vlastitim životima i ostvarili ličnu i društvenu transformaciju. To dovodi do većeg zadovoljstva životom u cjelini, ali i do snažnijeg osjećaja svrhe u životu. Vještine dobrobiti i otpornosti uključuju, između ostalog, kritičko razmišljanje, otvorenost uma, emocionalnu regulaciju, savjesnost, ekstroverziju i saradnju.

Blagostanje je također direktno povezano s konceptom otpornosti ili, drugim riječima, procesom uspješnog prilagođavanja

dezorijentirajućim životnim iskustvima poput zdravstvenih problema, životnih tranzicija i promjena povezanih sa starenjem. Također podrazumijeva prilagođavanje ponašanja zahtjevima povezanim sa društvenim, ekonomskim i okolišnim promjenama, kao i vanjskim krizama općenito.

Štaviše, ALE kursevi okupljaju ljude oko zajedničkog interesa i pomažu u razvoju osjećaja zajedništva (lično ili digitalno), doprinoseći boljoj socijalnoj inkluziji i, zauzvrat, većem osjećaju blagostanja i otpornosti. Pored toga, ALE promoviše zdravlje i blagostanje kroz širok spektar programa vježbanja i sporta za sve interese i starosne grupe, kao i kurseve o ishrani i zdravom kuhanju.

Važno je napomenuti da ove vještine doprinose ne samo ličnom razvoju i ispunjenju odraslih polaznika, već imaju i vrlo pozitivan utjecaj na njihov društveni život i profesionalni razvoj. Aktivno promoviranje dobrobiti radnika na radnom mjestu i izvan njega pomaže u sprječavanju dugotrajne neaktivnosti zbog sagorijevanja i drugih zdravstvenih problema povezanih sa stresom. Također pomaže u zadržavanju radnika i promovira zadovoljstvo poslom.

Dokazi istraživanja

Obrazovanje odraslih (ALE) utiče na prihode i zapošljivost ljudi, kao i na stavove i ponašanja koja utiču na mentalno blagostanje ljudi... „Preciznije, ono ljudima nudi resurse koje mogu koristiti za promjene u vlastitim životima. Ove promjene mogu biti posebno važne za one koji su najmanje imali koristi od početnog obrazovanja.

Ono što još ne znamo u potpunosti jeste koje vrste resursa pomažu ljudima da naprave koje vrste promjena. Ono što znamo jeste da vrlo praktične sposobnosti – ponekad se omalovažavajuće nazivaju 'osnovnim vještinama' ili čak 'samo instrumentalnim' – mogu imati dramatične posljedice po živote ljudi. Osim toga, dokazi nam jednostavno govore da obrazovanje odraslih pruža resurse koji mogu pomoći u podsticanju važnih promjena, ali se ne mogu smatrati 'pedagoškim aspirinom' koji djeluje odmah za sve. Ali možemo biti razumno sigurni da u svom najboljem izdanju učenje odraslih obuhvata instrumentalno i praktično, ali ga i prevazilazi kako bi ponudilo ono što je Raymond Williams (1983) nazvao 'resursima za putovanje nade'.¹⁰

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Projekat pozitivnih ljudi

„Pozitivni ljudi“¹¹ je partnerski projekat koji vodi socijalno preduzeće Pluss, koje djeluje širom Cornwalla, Devona i Somerseta, nudeći obrazovnu pomoć najsocijalno isključenijim i najranjivijim osobama u društvu. Projekat uključuje mnogo različitih mogućnosti učenja, prilagođenih individualnim potrebama. Samo nekoliko primjera aktivnosti koje organizuje organizacija Pozitivni ljudi uključuje Feel Good Shop u Plymouthu, koji je okupio zajednicu kako bi naučili kako živjeti zdravim životom kroz partnere projekta za zdravlje i dobrobit, naučili o upravljanju finansijama od Građanskog savjetodavnog biroa, naučili kako izvući maksimum iz digitalnih uređaja i još mnogo toga. Pozitivni ljudi također uče ljude da žive održivo i inkluzivno provodeći aktivnosti usmjerene na održiv, etičan život, učeći kako se povezati s drugima i vraćajući nešto zajednici.

Priča polaznice

13

— Deborah, 43, Irska

“Vjerujem da je moj put ka oporavku započeo u grupi za kafu u Migrantskom centru u Corku, jer osim što samo idem i dijelim iskustva kao migrantkinja, oni nude i kratke kurseve i obuke. Tamo sam završila kurs "Obuka trenera" koji mi je kasnije omogućio da vodim radionice za roditelje kako bih pomogla drugim migrantkinjama koje su se borile s novim zakonom i kulturnim razlikama. Također smo dobile informacije o radionicama koje se održavaju u zajednici. Obavijestili su me o obuci za interkulturalni dijalog, kojoj sam prisustvovala i sada je vodim. Zaista, u tom prostoru, sve smo se osnažile.

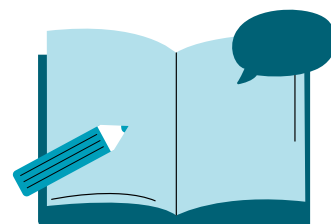
Kada započnete kurs, uđete u rutinu. Budite se svako jutro i imate nešto čemu se možete radovati. Upoznajete ljude sličnih umova s kojima se možete povezati. Zatim počnete čitati, vaš um počinje da se širi, a vaša mašta se širi. Počinjete učiti različite stvari. Postajete dio grupe moćnih i zanimljivih ljudi koji donose priče. Počinjete osjećati da pripadate nečemu. Dobijate obrazovanje. Osnažujete se. To jednostavno sve mijenja!

Obrazovanje je pomoglo mom mentalnom zdravlju i pozitivno je uticalo na moj život i život moje porodice. Sada sam se vratila na fakultet i studiram postdiplomski studij Naprednog porodičnog prava na University College Cork.

”

¹⁰ Field, J. (2011). Adult learning, health and well-being – changing lives. ADULT LEARNER 2011, The Irish Journal of Adult and Community Education. Retrieved from <https://www.aontas.com/assets/resources/Adult-Learner-Journal/AONTAS%20Adult%20Learner%20Journal%202011.pdf>

¹¹ Positive People Programme. (2017-2023). Retrieved April 15, 2024, from <https://regalenetwork.eu/wp-content/uploads/2022/06/45.-REGALE-Good-Practice-Positive-People-UK.docx.pdf>

Izazovi:

- Značajan udio odraslih u Evropi zaostaje u osnovnim i esencijalnim vještinama, ali i u vještinama potrebnim za uspješno upravljanje svojim životima.

Šta obrazovanje odraslih može učiniti:

Svi bi trebali imati osnovne vještine i sposobnosti koje su im potrebne za život i rad u 21. stoljeću. Obrazovanje odraslih (ALE) pruža potrebne životne vještine, ali također predviđa i oblikuje budući razvoj. To uključuje osnovne ili esencijalne vještine poput pismenosti i računanja, ali i digitalne vještine, jezičke vještine i širok spektar ključnih kompetencija koje su svima potrebne u svakodnevnom životu, kao što su financijska pismenost, zdravstvena pismenost i medijska pismenost. ALE pruža vještine i iskustva učenja koja imaju mnoge prednosti i svrhe te nude mnoge načine podrške pojedincima tokom njihove karijere i života.

EAEA je, zajedno s članovima i partnerima, razvila „Evropski okvir za životne vještine“ koji naglašava potrebu za cjeloživotnim i sveobuhvatnim učenjem za sve. U eri koju karakteriziraju stalni ekonomski, tehnološki i društveni razvoj, svi ljudi u Evropi trebaju kontinuirano razvijati, unapređivati i ažurirati svoje životne vještine. Neformalno i neformalno obrazovanje i učenje odraslih (ALE) mogu pomoći u tome: dokazi pokazuju da aktivnosti ALE svih vrsta, bez obzira na specifičan sadržaj učenja, promovišu životne vještine. Organizatori obrazovanja odraslih trebaju još više naglasiti ove transverzne

obrazovne ciljeve u budućnosti kako bi pokazali bogatstvo kompetencija koje učenici stižu.

Istraživački dokazi i praksa obrazovanja odraslih (ALE) pokazuju da su osnovne vještine poput računanja, pismenosti i digitalnih vještina temelji za cjeloživotno učenje, a također i za razvoj sposobnosti za život i rad. Životne vještine se ne mogu naučiti na apstraktan i teoretski način – pojedinac mora prikupljati, istraživati i raspravljati o svojim iskustvima tamo gdje se ona događaju u stvarnom životu. Važno je ne zaboraviti kontekstualnost životnih vještina jer to dovodi do uspjeha učenja životnih vještina: to znači da životne vještine treba prilagoditi specifičnim kontekstima svake zemlje, grupe i pojedinca. Životne vještine se stalno razvijaju u smislu individualnih, ekonomskih, društvenih i kulturnih konteksta.

Estera Možina, voditeljica tematskog područja u Slovenačkom institutu za obrazovanje odraslih, napisala je blog post¹² na EPALE-u o životnim vještinama.

Dokazi istraživanja

„Naša društva prolaze kroz brze promjene, a tehnološki razvoj uglavnom ide tako brzim tempom. Automatizacija već transformiše tržište rada, a rutinske i niskokvalifikovane zadatke sve više obavljaju mašine. Stoga tehnologije igraju sve važniju ulogu u nekoliko oblasti života, što dovodi do toga da vještine brzo zastarevaju, stvara nove modele rada i naglašava potrebu da ljudi ažuriraju svoje vještine tokom cijelog života. U ekonomskoj sferi svjedočimo brzim

promjenama u oblicima zapošljavanja, pri čemu su privremeni poslovi češći; ne samo to, poslodavci sve više traže radnike sa kompetencijama kao što su fleksibilnost i sklonost ka kontinuiranom učenju.“

Demografske promjene – uzrokovane piramidom starenja stanovništva u EU – ističu potrebu za obnovljenim naporima za njegovanje lične dobrobiti i osiguranje dužeg, ali i ispunjenijeg života. Da bi se nosili sa složenim životnim situacijama, evropski građani moraju kontinuirano razvijati kompetencije koje im omogućavaju da uspješno upravljaju izazovima koje predstavljaju brojne tranzicije koje se dešavaju u njihovom radu, u njihovim sferama života i u društvu. Pojedinci se moraju nositi s neizvjesnošću, njegovati svoju otpornost, razvijati se na ličnom nivou, graditi uspješne međuljudske odnose i naučiti kako učiti. Formalno, neformalno i informalno obrazovanje mogu doprinijeti sticanju ovih kompetencija.”¹³

Obrazovanje u svojim različitim oblicima (formalno, neformalno i informalno) je glavno sredstvo koje pomaže polaznicima da razviju ovu kompetenciju, ali i pomaže im u njihovom razvoju kao učenika kako bi doprinijeli tome da društva postanu više usklađena s prirodom, javnim zdravljem i drugim izvorima suštinske vrijednosti. Svim polaznicima, uključujući i one koji se suočavaju s nedostacima ili posebnim potrebama, treba pružiti adekvatnu podršku u inkluzivnim okruženjima kako bi ostvarili svoj potencijal.

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Građanski nastavni plan i program u Walesu

Volonteri i nastavno osoblje sarađuju sa Univerzitetom Južnog Walesa na osmišljavanju kursa za obuku nastavnika u Oasisu koji zadovoljava potrebe ljudi koji traže utočište u Walesu. Sadržaj lekcija zasnovan je na stvarnim potrebama učenika.

Izbjeglice i tražitelji azila suočavaju se s jedinstvenim izazovima i preprekama po dolasku u novu zemlju. Mogu imati poteškoća s obavljanjem čak i osnovnih zadataka poput posjete liječniku zbog jezičkih barijera, a neki imaju i potrebe za opismenjavanjem zbog poremećenog školovanja.

Besplatni ESOL (engleski za govornike drugih jezika) časovi se održavaju u Oasisu pet dana u sedmici, gdje se održava i novi kurs za obuku nastavnika. Za mnoge izbjeglice i tražioce azila, ovi časovi su njihov primarni društveni prostor, pružajući osjećaj strukture u njihovim životima i nudeći i jezičku i psihološku podršku.

Jedna od izbjeglica uključenih u pilot projekat rekla je: „Kada sam došla prošle godine, imala sam depresiju i anksioznost. Nisam znala engleski jezik. Ali osjećam se opušteno kada dođem u Oasis i ovdje naučim mnogo stvari. Daju mi ESOL časove, ali najvažnije od svega, samopouzdanje. Nikada ovo neću zaboraviti.“¹⁴

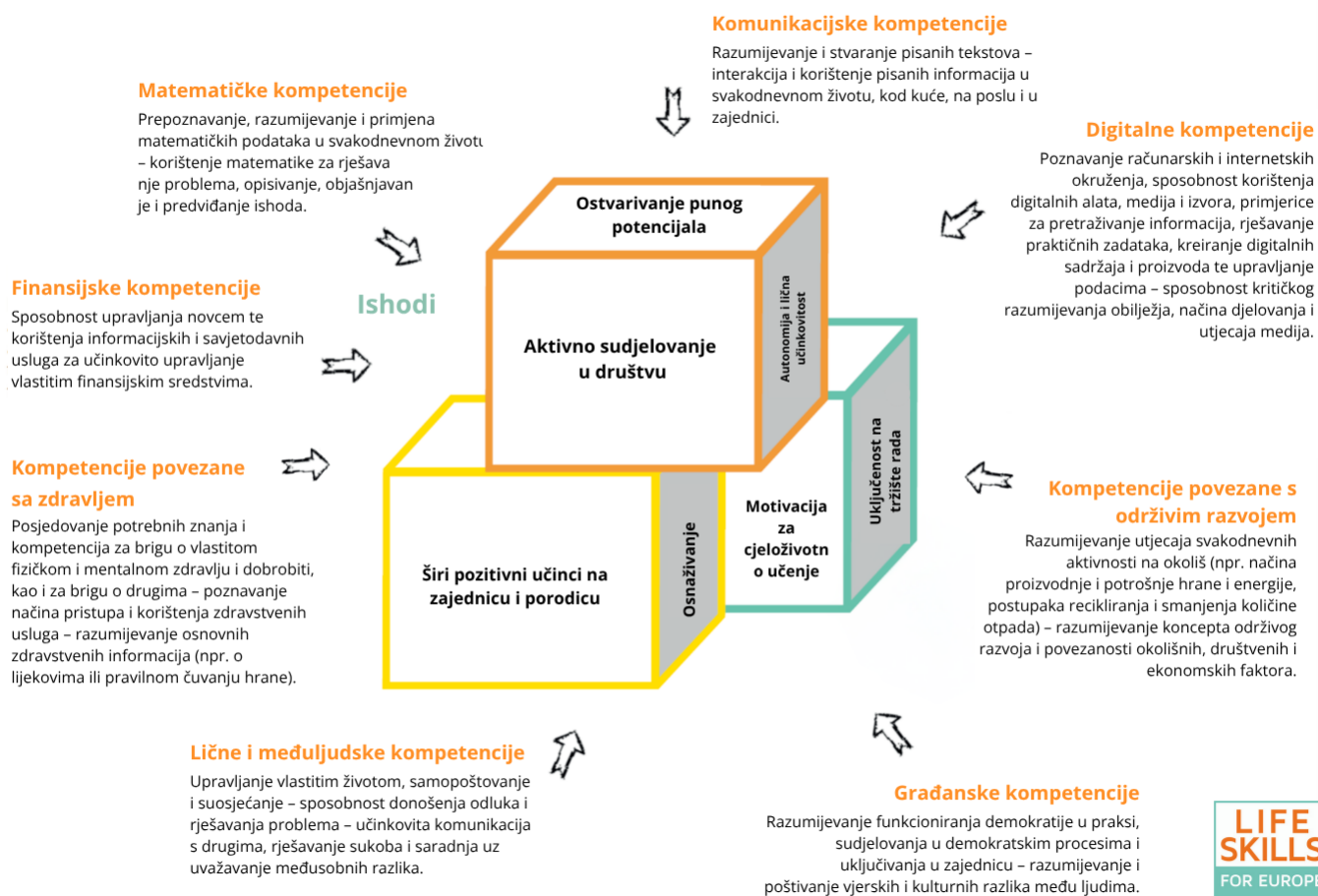
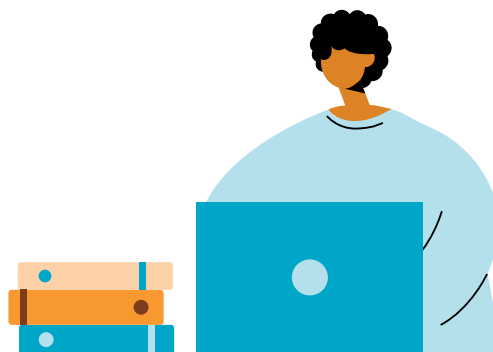
¹³ Sala, A., Punie, Y., Garkov, V., & Cabrera Giraldez, M. (2020). *LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence*. Publications of the Joint Research Centre. Retrieved April 15, 2024, from <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC120911>

¹⁴ The Citizen's Curriculum: Empowering adult learners in Wales. (2024, January 5). Retrieved April 15, 2024, from <https://www.gov.wales/citizens-curriculum-empowering-adult-learners-wales>

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Okvir za životne vještine

Projekt „Životne vještine u Evropi“¹⁵ razvio je okvir za životne vještine koji je osmišljen da bude praktičan i da podrži praktičare u primjeni i razvoju vlastitih konkretnih metoda učenja i podučavanja.

Life Skills for Europe project. (2016-2018). Illustration.
<https://eaea.org/project/life-skills-for-europe-lse/?pid=10220>

Inkluzija, osnaživanje i socijalna pravda

Izazovi:

- Rastuće društvene nejednakosti, nedostatak inkluzije, marginalizacija
- Previše ljudi doživljava zapostavljanje i isključenje iz učešća u društvu.

Šta obrazovanje odraslih može učiniti:

Obrazovanje odraslih igraju fundamentalnu ulogu u podsticanju socijalne pravde, prihvatanju raznolikosti i promovisanju inkluzije. Istraživački dokazi pokazuju da obrazovanje odraslih (ALE) nudi osobama iz nepovoljnih sredina priliku da unaprijede svoje obrazovanje, povećaju svoje izgleda za zapošljavanje i poboljšaju kvalitet svog života.

Kritičko razmišljanje i vještine rješavanja problema ključni su za aktivno učešće u procesima demokratskog društva. Aktivno učešće promovira socijalnu pravdu osiguravajući da se različiti glasovi čuju i poštuju. Transformativne metodologije učenja osnažuju odrasle polaznike, posebno one koji ne učestvuju u aktivnostima učenja, da više učestvuju – u društvu, zajednici, demokratiji, ekonomiji, umjetnosti i kulturi.

ALE unapređuje veću društvenu mobilnost podržavajući i one koji nisu mogli u potpunosti iskoristiti prednosti početnog

obrazovanja i one koji jesu, ali žele nastaviti dalje učenje kao odrasli. Od obuke za osnovne vještine do škola druge šanse i učenja jezika – ALE pruža mnoge mogućnosti za poboljšanje života pojedinaca nudeći fleksibilne opcije učenja, kao što su online kursevi ili večernja nastava. Također izjednačava društva na većem nivou i stvara pravednija društva, kao i veći ekonomski rast.

ALE je posebno moćan u okupljanju ljudi iz različitih sfera i faza života, te u razvijanju međusobnog razumijevanja i poštovanja. Štaviše, ALE ima fleksibilnost da kritički rješava pitanja poput rodne ravnopravnosti, rasne pravde i ekološke održivosti. Informisani i kritički angažovani odrasli koji razumiju vrijednost raznolikosti, inkluzije i održivosti bolje su opremljeni da aktivno rade na demokračnijem, inkluzivnijem i pravednijem društvu.

Dokazi istraživanja I

„Uloga osnaživanja obrazovanja odraslih otkriva se kroz širenje djelovanja, što omogućava pojedincima i društvenim grupama da steknu moć nad svojim okruženjem u svojoj težnji ka individualnoj i društvenoj dobrobiti. ... Naše analize pokazuju da se učešće u neformalnom obrazovanju odraslih posmatra kao sredstvo za osnaživanje pojedinaca kroz povećanje njihovog samopouzdanja i sposobnosti da pronađu posao i kontrolišu svoj svakodnevni život... Učinak osnaživanja obrazovanja odraslih je veći među polaznicima sa niskim nivoom obrazovanja nego među onima sa srednjim i višim nivoom obrazovanja. To znači da, kako bi politike obrazovanja odraslih bile zaista osjetljive prema ranjivim grupama, moraju ozbiljnije razmotriti različite uloge koje obrazovanje odraslih može imati u osnaživanju ljudi iz različitih društvenih sredina.“¹⁶

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Projekat osnaživanja izbjeglica za izbjeglice

Oko 10.000 izbjeglica trenutno živi u Stuttgartu. Politika, administracija i civilno društvo rade ruku pod ruku kako bi otvorili puteve ka nesmetanom procesu integracije. Grad Stuttgart provodi veliki broj prilagođenih strategija za integraciju. Između ostalog, uspostavio je najinovativniji pristup: u programu pod nazivom „Osnaživanje“¹⁸, obrazovne ponude iniciraju i vode same izbjeglice – a podržavaju ih lokalni akteri s ciljem općih organizacijskih aspekata, prostorija i drugih sadržaja. Na ovaj način, inicijativa uključuje elemente obrazovanja i izgradnje kapaciteta i među izbjeglicama i među civilnim društvom. Štaviše, ponude su prilagođene potrebama izbjeglica i, kao posljedica toga, mogao bi se uspostaviti bogat i raznolik spektar aktivnosti.

Dokazi istraživanja II

„Nema sumnje da obrazovanje odraslih može napraviti razliku kroz inovativne odredbe, strategije za motiviranje i angažiranje polaznika i saveze s vladom i drugim društvenim akterima... Možda je, uz zadatak da ponudi druge šanse koje transformiraju živote pojedinačnih polaznika i grupa korisnika, njegov najvažniji trenutni zadatak sudjelovanje u osiguravanju javnog prostora za debatu o alternativama neoliberalnom konsenzusu koji povećava nejednakost i pojačava marginalizaciju.“¹⁷

¹⁶ Boyadjieva, P., & Ilieva-Trichkova, P. (2023). Adult education as a pathway to empowerment: Challenges and possibilities. In *Lifelong Learning, Young Adults, and the Challenges of Disadvantage in Europe* (pp. 169-191). Retrieved April 15, 2024, from https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-14109-6_7

¹⁷ Tuckett, A. (2015). Adult education, social transformation, and the pursuit of social justice. *European Journal of Education*, 50(3), 245–249. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/26609273>

¹⁸ Project “Empowerment Project of Refugees for Refugees.” (2015-2020). Retrieved April 15, 2024, from <http://regalenetwork.eu/wp-content/uploads/2022/04/37.-REGALE-Good-Practice-Empowerment-City-of-Stuttgart.pdf>

Priča polaznika

— Jason, 48, Ujedinjeno Kraljevstvo

“ Jason se oporavljao od teškog oštećenja mozga i godina beskućništva kada je kroz program Newground Together pronašao mogućnosti za obuku i novi osjećaj usmjerenosti. Jasonov uspjeh u učenju doveo je ne samo do ponude za posao, već i do prilike da se ponovo poveže sa svojom porodicom.

„Imam dva odrasla sina, ali dugo nakon povrede mozga nisam ih se mogao sjetiti. Kako se moj mozak počeo preoblikovati, želio sam se ponovo povezati s njima – ali me bilo sram.

Počeo sam kurs upravljanja objektima koji je uključivao radno iskustvo u THG nekretninama u Halifaxu. To me je naučilo čuvanju, čišćenju i osnovama upravljanja nekretninama. Otkad mi je ponuđen ugovor o radu, naučio sam i kako prijaviti štetu, upravljati popravkama i sarađivati s izvođačima radova.

Biti domar je važan posao. Postoji velika odgovornost i sjajan je osjećaj znati da male stvari koje radim poboljšavaju nečiji život. Zato želim nastaviti učiti. Osjećam se odgovornim za svoje stanare i okruženje u kojem žive, i to se osjeća kao prilika da uzvratim pomoć koju sam primio pomažući svojoj neposrednoj zajednici.

Moj mozak sada radi mnogo bolje, iako će šteta uvijek biti tu. Vjerujem da je učenje pomoglo procesu oporavka, ohrabrujući moj um da nastavi stvarati nove veze i postajati jači. Učenje me je također natjeralo da se ponovo osjećam kao muškarac, i zbog toga...“
Moji sinovi su vratili svog oca.

”

Priča polaznice

— Oleksandra, 42, Ukrajina

“ Moj put do učenja odraslih počeo je neobično. Moj mlađi sin nije želio studirati. Psiholog mi je preporučio da postanem uzor djetetu tako što ću i sama početi učiti nešto novo.

Slučajno sam dospjela na webinar „Domaći slastičar“ i odlučila naučiti kuhati moderne deserte. Nisam mogla pronaći kurseve slastičarstva u našem gradu, ali sam uspjela uskočiti u posljednji voz za seriju radionica slastičarstva u ALEC-u „Pershyi“ (u privremeno okupiranom gradu Melitopolju) u Ukrajini.

„Shvatila sam da volim slastičarstvo i da sam prilično dobra u tome. Tako sam pohađala kurseve samorazvoja u ALEC-u „Pershyi“ i shvatila kako da planiram svoj daljnji život.“ Vremenom je Oleksandra postala dio ALEC tima i trenerica kurseva slastičarstva. Shvatila je da se treba vratiti svom prvom učiteljskom obrazovanju i početi raditi kao strukovni trener.

„Upisla sam se na univerzitet, gdje trenutno studiram tehnologiju prehrambene industrije. Nakon prvog iskustva učenja, ne razumijem kako sam prije živio/la bez toga. Sada stalno pohađam nove kurseve i programe, kako u profesionalnom tako i u smjeru samorazvoja. Zahvaljujući učenju na „Pershyi“ i saradnji sa ALEC-om kao trener/ica i član/ica tima, u najtežim vremenima 2022. godine, uspijela sam ne samo preživjeti, već i steći nova iskustva koja mi i danas pomažu.“

”

Izazovi:

- Nedostatak radne snage kvalifikovane za određene poslove i oblasti, te ukidanje mnogih poslova koji zahtijevaju samo niske kvalifikacije i nizak nivo formalnih vještina
- Potreba za usavršavanjem i prekvalifikacijom kako bi se zadovoljile potrebe dvostruke tranzicije i drugih sektora s visokom potražnjom
- Digitalizacija, zelena tranzicija, internacionalizacija, orijentacija na usluge, fleksibilizacija radnih procesa i inovacije moraju podići i promijeniti zahtjeve za kompetencijama radnika.

Šta obrazovanje odraslih može učiniti:

Pozitivna veza između učenja i rada je očigledna: radnici koji uče su kreativniji, inovativniji, otporniji na stres i produktivniji – to čini kompanije konkurentnijim i uspješnijim. Digitalizacija, zelena tranzicija, internacionalizacija, orijentacija na usluge, fleksibilizacija: svi ovi mega-trendovi na tržištu rada imaju jednu zajedničku stvar: oni podižu i mijenjaju zahtjeve za kompetencijama radnika. Ovo nije novi razvoj. Novo je da se zahtjevi mijenjaju i rastu brže nego ikad.

Profesionalne kompetencije treba redovno ažurirati, a metakompetencije poput socijalnih i komunikacijskih kompetencija postaju ključne. Prepoznavanje i validacija vještina i kompetencija koje su ljudi stekli kroz neformalno i informalno obrazovanje čine važnu osnovu za prekvalifikaciju i usavršavanje.

Gotovo svaka studija o razvoju tržišta rada i budućnosti rada dolazi do istog zaključka: da bi se savladala stalna transformacija, kontinuirana obuka i učenje na radnom mjestu su jednostavno neophodni – ne samo za radnike s nižim formalnim obrazovanjem već za sve radnike. Isto tako, za one koji su bez posla, obrazovanje odraslih (ALE) povećava otpornost i smanjuje efekte gubitka samopouzdanja povezane s nezaposlenošću ili neaktivnošću na tržištu rada. ALE promoviše nove vještine i kompetencije kako bi se mogli profesionalno razvijati i preći na kvalitetnija radna mjesta.

Obrazovanje odraslih (ALE) olakšava i stvara most između nezaposlenosti/neaktivnosti i rada, obrazovanja i rada, te obrazovanja i daljnjeg učenja (npr. od obrazovanja odraslih do visokog obrazovanja) i pomaže ljudima da naprave nesmetan prelazak na svojim putevima učenja.

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Učenje osnovnih vještina na radnom mjestu

U Švicarskoj je 2018. godine pokrenut državni program¹⁹ za promociju učenja osnovnih vještina na radnom mjestu. Program podržava preduzeća koja ulažu u obuku svojih radnika za osnovne vještine kako bi se bolje nosili s transformacijom na tržištu rada. Program se zasniva na pozitivnim iskustvima stečenim s GO projektom u Švicarskoj. Projekt je pokazao da je učenje osnovnih vještina na radnom mjestu izuzetno korisno i za radnike i za poslodavce.

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Nacionalne smjernice za kvalitet osnovnih vještina

Austrijska inicijativa za obrazovanje odraslih je saradnja Saveznog ministarstva obrazovanja Austrije i devet austrijskih pokrajina. Njen cilj je omogućiti odraslima kojima nedostaju osnovne vještine ili nikada nisu završili nižu srednju školu da nastave i završe svoje obrazovanje. Inovativni pristup ovog projekta posljedica je dvije karakteristike. Prvo, implementacije dosljednih nacionalnih smjernica za kvalitet kurseva ovog programa i, drugo, činjenice da su svi kursevi besplatni za učesnike.

Priča polaznice

21

— *Rebeka, 39 godina, Ujedinjeno Kraljevstvo*

“ *Rebecca se upisala na program pripravnništva za ovlaštenog menadžera dok je radila kao zatvorska službenica u zatvoru HMP Dovegate. Za svoj projekat šegrtovanja uspješno je pozvala lokalnu dobrotvornu organizaciju za obuku pasa pomagača, Restart Dog Project, u zatvor – program koji se pokazao kao značajan za dobrobit zatvorenika.*

„Nisam znala kakvu karijeru želim kada sam studirala za A-level i odlučila sam da univerzitet nije pravi put za mene. Kasnije sam zbog toga požalila.

Kada je 2017. godine u HMP Dovegate uveden Serco program za ovlaštenog menadžera (CMDA), iskoristila sam priliku da steknem diplomu za koju sam mislila da sam je propustila. Upravo sam se vratila s porodijskog odsustva nakon što sam rodila blizance i željela sam im dati primjer da nikad nije kasno za učenje.

Bila sam odlučna da smanjim slučajeve samopovređivanja i samoubistava u našem zatvoru. Istraživala sam pozitivne efekte životinja u rehabilitaciji i, za svoj projekat pripravnništva, sastavila sam poslovni plan za uvođenje programa obuke pasa pomagača. Moja ideja se pokazala nevjerojatno uspješnom: na početku programa, zatvorenici su ocijenili svoje mentalno zdravlje sa 4 od 10. Njihove najnovije ocjene pokazuju da je to sada 8 od 10.“

Priča polaznice

— Korina, 40, Grčka

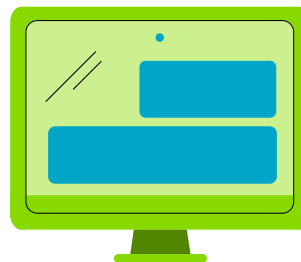
“Grčka ima mnogo toga da ponudi kada je u pitanju obrazovanje odraslih. Pored univerziteta, postoje i institucije i akademije gdje odrasli mogu učestvovati u programima stručnog osposobljavanja za usavršavanje i prekvalifikaciju. U poređenju sa prethodnim godinama, obrazovanje je postalo organizovanije, otvoreno je za sve, a predavači su dobro obrazovani. Ali ipak, uz mnogo više truda, stvari će se poboljšati.

Iz mog iskustva u Odyssey Academy, imala sam priliku da učestvujem u programu marketinga na društvenim mrežama. Iako je to bio novi dio obrazovanja za mene, postojala je takva interakcija između polaznika i predavača da su svi kursevi programa bili prijatni i laki za učenje. Predavači su također bili veoma dobro organizovani i imali su odlično znanje o tržištu kao poslovanju. Rado bih učestvovala u sljedećem programu.

CMDA kvalifikacija je takođe bila ključna za moje unapređenje u višeg menadžera projekata u HMPDovegate-u. Moja slika sa moje ceremonije diplomiranja sa mojom djecom pored mene sada visi na zidu moje kancelarije i donosi mi osmijeh na lice svaki put kada je pogledam.”

”

Izazovi:

- Potreba za korištenjem i razumijevanjem digitalnih alata u životu i radu
- Nove tehnologije (poput umjetne inteligencije) poremećuju tržišta rada i fundamentalno mijenjaju prirodu i budućnost obrazovanja i obuke za rad.
- Digitalizacija svakodnevnog života - npr. bankarstvo i plaćanja, kase za samostalno plaćanje u supermarketima, komunikacije, pa čak i digitalne glasačke kutije - ostavlja mnoge ljude iza sebe, posebno one bez pristupa tehnologiji, širokopojasnom internetu i digitalnim vještinama.

Šta obrazovanje odraslih može učiniti:

Razumijevanje prilika, izazova i utjecaja digitalizacije na rad i učenje važno je za svaku odraslu osobu. Ključno je za podršku zapošljivosti, socijalnoj inkluziji i aktivnom građanstvu. Sada svi moraju imati dovoljan nivo digitalne kompetencije kako bi aktivno učestvovali u društvu.

EAEA je duboko zabrinuta što „44% odrasle evropske populacije nema osnovne digitalne vještine“.²⁰ „Preko 70% preduzeća je reklo da je nedostatak osoblja s adekvatnim digitalnim vještinama prepreka ulaganjima. Evropa se također suočava s nedostatkom digitalnih stručnjaka koji mogu razviti najsavremenije tehnologije u korist svih građana.“²¹

Sposobnost manipulisanja digitalnim alatima postat će kritično važna u narednih pet godina.

Međutim, sposobnost iskorištavanja prilika koje pruža digitalizacija nije ravnomjerno raspoređena. Odrasli u ranjivim i marginalizovanim situacijama mogli bi se suočiti s dvostrukim nepovoljnim položajem u budućnosti, zbog nedostatka svijesti o ovim promjenama ili sredstava za prilagođavanje njima. EAEA prepoznaje važnost osiguranja da svi odrasli imaju pristup obrazovanju i obuci za osnovne, srednje i napredne digitalne vještine.

Digitalne vještine obuhvataju i više od pukog rukovanja digitalnim alatima. Razumijevanje problema kao što su algoritmi, lažne vijesti i online „balončići“ neophodno je za pozitivno korištenje digitalizacije.

Tehnologija također mijenja budućnost nastave i učenja, pružajući mnoštvo alata za poboljšanje načina na koji obrazujemo, podučavamo i učimo. Edukatori moraju koristiti ove alate kako bi poboljšali svoj rad, stvorili zajednice prakse i dijelili znanje i vještine. Stoga je potreban poboljšani pristup infrastrukturi i obuci. Online učenje nudi mnogo mogućnosti, ali ga treba dobro provesti - dobro e-učenje nije „jeftina opcija“, već ga treba razvijati i implementirati uz dobre metodologije. Osim toga, učenje licem u lice ostaje važan dio obrazovanja odraslih (ALE).

²⁰ Towards 2023: the European Year of Skills. (2022). Retrieved April 15, 2024, from <https://data.europa.eu/en/publications/datastories/towards-2023-european-year-skills>

²¹ European Commission. (2023). Digital skills and jobs. Retrieved April 16, 2024, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-skills-and-jobs#:~:text=The%20European%20Commission%20has%20set>

Dokazi istraživanja

„Ako je potreba za digitalnim vještinama prisutna u većini ličnih i profesionalnih aktivnosti u ovom trenutku, studije predviđaju kontinuirani rast potražnje za digitalnim vještinama za zapošljavanje i profesionalne karijere, stavljajući digitalnu pismenost u središte transversalnih vještina (OECD, 2021). Još više aspekata specijalizovanih domena u IKT-u se polako, ali kontinuirano ulijeva u lonac digitalnih vještina za građane, kao što je pokazala posljednja verzija 2.2 DigComp-a,²² uz uključivanje referenci na vještačku inteligenciju. Kao što smo već komentirali, iako napredujemo i ulažemo napore u proširenje digitalizacije i kvalifikacije u digitalnim vještinama, pokazatelji u Evropi su još uvijek daleko od onoga što EU zahtijeva za prosperitetnu digitalnu budućnost. Dakle, digitalna prekvalifikacija i usavršavanje s jasnim strategijama za cjeloživotno učenje bit će istaknuti trendovi od sada.“²³

PRIMJER DOBRE PRAKSE

Projekt Digital Village

Projekat „Digitalno selo“ povećava digitalne kompetencije pojedinaca koristeći pristup zasnovan na zajednici. Cilj projekta je da stanovnicima opštinskih zgrada pruži priliku uz niski prag da postavljaju pitanja u vezi s digitalizacijom i rješavaju digitalne probleme koji se javljaju u njihovom svakodnevnom životu.

Dva digitalna stručnjaka iz Volkshochschulen (VHS, Centri za obrazovanje odraslih) obezbjeđuju materijale i opremu (laptopove, tablete, pametne telefone i besplatni Wi-Fi) i nude „digitalne konsultantske usluge“²⁴ („Digi-Info-Stand“) u trajanju od 2-3 sata u dvorištima velikih opštinskih stambenih zgrada. Stanovnici mogu postavljati pitanja i dobiti rješenja za digitalne probleme na licu mjesta. Nijedan nastavni plan i program ne opisuje šta bi učesnici trebali naučiti; umjesto toga, stanovnici dolaze s pitanjima i izazovima, tražeći lako razumljiva rješenja „na licu mjesta“. Ovaj projekat tretira samu digitalizaciju kao temu (umjesto da je primjenjuje na drugu temu, kao što je, na primjer, korištenje digitalnih alata u učenju jezika). Projekat se direktno bavi digitalnom transformacijom društva i činjenicom da mnogi ljudi ne mogu pratiti ove brze procese.

²² Digital Competence Framework for Citizens (DigComp). (2018). Retrieved April 15, 2024, from https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en

²³ Fernandez Sanz, L. (2023). Digital skills: A deep-dive. Digital Skills Jobs Portal. Retrieved April 15, 2024, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/latest/briefs/digital-skills-deep-dive>

²⁴ Digi-Infotage. (2021-2022). Retrieved April 15, 2024, from <https://www.vhs.at/de/digiinfotag>

Demografske promjene i migracije

Izazovi:

- Demografske promjene, uključujući starenje stanovništva u Evropi, migracije i urbanizaciju, opterećuju javnu infrastrukturu, stanovanje i socijalne usluge, što dovodi do zabrinutosti u vezi sa sistemima socijalne zaštite, socijalnom kohezijom i percepcijom sigurnosti, kao i ekološkim problemima.
- Izazovi koje predstavlja starenje stanovništva Evrope uključuju uticaj na penzione sisteme, zdravstvenu zaštitu i tržište rada. Istovremeno, mjere za aktivno starenje su ključne za omogućavanje proaktivnijeg učešća starije populacije i njenog kontinuiranog doprinosa društvu.
- Evropa doživljava promjene u svojoj radnoj snazi zbog kasnije starosne granice za pensionisanje, što zahtijeva prilagođavanja politika i praksi zapošljavanja kako bi se omogućio rad prilagođen dobi s fokusom na zdravlje i dobrobit na radu. Uprkos dužem radnom vijeku, u mnogim sektorima postoji nedostatak radne snage, što se u mnogim zemljama rješava uvođenjem političkih mjera za dobrodošlicu kvalifikovanim migrantima i ograničavanjem ulaska za druge migrante, čime se jačaju mehanizmi odliva mozgova iz globalnih periferija.
- Veliki dijelovi stanovništva smatraju političke mjere za prijem i inkluziju migranata neadekvatnim ili neuspješnim. Migranti i dalje doživljavaju ne samo odbacivanje od strane većinskog društva,

već i nedovoljan i nejednak pristup tržištu rada, priznavanje kvalifikacija i vještina, kao i mogućnosti učenja osnovnih jezičkih i životnih vještina. Promocija međusobnog razumijevanja između migrantskih i zajednica primatelja, kao i promocija društvene kohezije i društvene inkluzije usred kulturne raznolikosti, ostaju ključna politička pitanja.

Šta obrazovanje odraslih može učiniti:

Obrazovanje odraslih (ALE) promovira aktivno starenje i razvoj zajedničke vizije za aktivno sudjelovanje svih Evropljana. Učenje u kasnijem životu igra centralnu ulogu u njegovanju i održavanju kognitivnih i socijalnih kompetencija: istraživanja pokazuju da su starije osobe koje uče aktivnije, imaju više društvenih kontakata, vjerovatnije će volontirati, duže rade i zdravije su. Čak može pomoći u borbi protiv demencije. Društvo koje sebe smatra inkluzivnim mora pružiti kvalitetne mogućnosti učenja za ljude svih dobni skupina. To zahtijeva neophodan okvir politike, finansiranja, struktura i pristupa - uključujući razmatranja troškova i koristi koja se temelje na relevantnim istraživačkim dokazima.

Mogućnosti učenja mogu uključivati međugeneracijsko učenje: ono omogućava i starijim, iskusnim ljudima i mladima da imaju koristi od međusobnih znanja i iskustava. Rezultati takvih zajedničkih procesa učenja također mogu doprinijeti većoj međugeneracijskoj solidarnosti.

Obrazovanje odraslih također igra važnu ulogu u prevladavanju izazova povezanih s migracijama u i prema Evropi. ALE pruža siguran prostor gdje debate i međukulturni i transkulturni dijalozi mogu potaknuti razmjenu između lokalnog stanovništva i novopridošlih. ALE pomaže migrantima, tražiteljima azila i izbjeglicama da uče o kulturama i običajima svojih novih zemalja domaćina i omogućava lokalnom stanovništvu da uči i cijeni druge običaje. To potiče razvoj deliberativnih demokratija.

Pristupačne i pristupačne mogućnosti učenja za migrante, zajedno s priznavanjem i validacijom prethodnih vještina i učenja, od vitalnog su značaja. Obrazovanje odraslih (ALE) služi kao ključni most između imigracije, pružatelja usluga i društva, olakšavajući stjecanje vještina i uključivanje, posebno za osobe u nepovoljnom položaju i novopridošle doseljenike. Evropa mora dati prioritet pristupačnom učenju i ponuditi jezičku obuku za migrante kako bi potaknula aktivno sudjelovanje u društvu, uključujući tržište rada, i spriječila odliv mozgova iz drugih, manje razvijenih dijelova Evrope i svijeta. ALE također igra ključnu ulogu u iskorištavanju vještina visokokvalificiranih migranata za dobrobit društva.

Istovremeno, obrazovanje odraslih (ALE) mora stvoriti prostor u kojem pojedinci i zajednice koje se osjećaju otuđeno i ugroženo migracijama dobijaju podršku u sticanju kompetencija za razumijevanje procesa migracije i inkluzije. To uključuje borbu protiv lažnih vijesti i drugih oblika dezinformacija, ali i promovisanje životnih vještina poput empatije, kritičkog mišljenja i

aktivnog građanstva. Osim toga, ALE može igrati važnu ulogu u promovisanju boljih uslova rada za sve, ublažavanju konkurencije između različitih grupa stanovništva i izbjegavanju odliva mozgova iz drugih zemalja za određena zanimanja.

Istraživački dokazi

Berman, R. (2023). Pohađanje kurseva za odrasle povezano je s nižim rizikom od demencije kasnije u životu. <https://www.medicalnewstoday.com/articles/taking-adult-education-classes-lower-dementia-risk#How-adult-education-may-help-prevent-dementia>

Dury, S., De Donder, L., De Witte, N., Buffel, T., Jacquet, W., & Verté, D. (2015). Volontirati ili ne: Utjecaj individualnih karakteristika, resursa i društvenih faktora na vjerovatnost volontiranja starijih osoba *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 44(6), 1107-1128.

Granderath, J. (2022). Društvena kohezija kroz obrazovanje? O vrijednosti učenja i obrazovanja odraslih kao resursa u suočavanju s velikim društvenim izazovima u Njemačkoj (doktorska disertacija).

Hennekam, S. (2015). Karijerni uspjeh starijih radnika: utjecaj socijalnih vještina i sposobnosti kontinuiranog učenja. *Journal of Management Development*, 34(9), 1113-1133.

Jurkova, S. (2019). Transkulturalna kompetencija kao transformativno učenje za izgradnju inkluzivnog društva. *Transcultural*, 2019, 08-22.

Katzman, R. (1993). Obrazovanje i prevalencija demencije i Alzheimerove bolesti. *Neurology*, 43(1_part_1), 13-13.

Priča polaznice

— Fakhra, Ujedinjeno Kraljevstvo

“Fakhra nije govorila engleski kada se preselila u Veliku Britaniju 2010. godine i nije imala samopouzdanja da istražuje izvan svog kućnog okruženja. Kada joj je muž umro ubrzo nakon što je rodila treće dijete, učenje odraslih joj je utrlo put ka nezavisnosti.

„Kada sam prvi put započela ESOL kurs u Službi za cjeloživotno učenje Vijeća Oldhama, nisam znala govoriti engleski. Nisam imala samopouzdanja da sama idem u kupovinu i uvijek sam se oslanjala na svog muža. Paničarila sam kada je trebalo zakazivati termine i nisam se javljala na telefon.

Nakon smrti mog muža, našla sam se u teškoj situaciji koja je trajala dugo vremena i sama sam se brinula o svoje troje djece. Počela sam se osjećati bolje kada sam posjetila svog doktora i počela uzimati antidepresive. Mogla sam se vratiti Službi za cjeloživotno učenje i upisati se na još kurseva. Željela sam razviti svoje samopouzdanje i pronaći posao kako bih mogla izdržavati svoju djecu.“

Učenje engleskog jezika mi je omogućilo da steknem dodatne kvalifikacije, posao u socijalnoj zaštiti, novac i nove prijatelje. Samouvjerena sam u razgovoru s nastavnicima svoje djece, a mogu i pomoći drugim ljudima u mojoj zajednici da razumiju službenu dokumentaciju, čitajući i tumačeći njihova pisma za njih. Moji prijatelji su me gledali kako se razvijam kao osoba i govore mi da se dive mojim postignućima. Uvijek im kažem: „Ako ja to mogu, svako može, jer nikada nisam mislila da mogu sve ovo. Ponosna sam na ono što sam postigla i znam da bi i moj muž bio jako ponosan.“

Julie Miller, tutorica u Službi za cjeloživotno učenje, rekla je: „Fakhra je pozitivan uzor svojoj mladoj porodici i članovima svoje lokalne zajednice. Uvijek podržava svoje vršnjake u razredu i ohrabruje ih da se upišu na dodatne kurseve kako bi podržali svoj razvoj. Fakhra je strastvena zagovornica cjeloživotnog učenja i s povjerenjem će podijeliti svoja iskustva učenja s drugima.“

”

Priča polaznice

— Marija, 75, Slovenia

“Marija se pridružila redovnom univerzitetskom programu čim je počela penzionisati. Prije toga, to jednostavno nije bilo moguće. Danas je strastvena čitateljica, redovna posjetiteljica muzičkih koncerata i svih vrsta izložbi, volontira u svakoj prilici u mnoštvu institucija, da spomenemo samo neke, i prije svega, uči od svake osobe koju sretno. A sretno ih mnogo.

”

Obrazovanje odraslih i evropske i međunarodne politike

Kao što ovaj manifest pokazuje, obrazovanje odraslih su neophodni za sprovođenje većine evropskih i međunarodnih politika:

Zelena tranzicija

ALE doprinosi Zelenoj tranziciji tako što se bavi vještinama potrebnim za održivu i ekološki osviještenu ekonomiju. Ponude učenja uključuju fokus na zelene vještine i svijest, uključujući recikliranje i recikliranje, edukaciju potrošača, saradnju civilnog društva i pripremu odraslih za aktivno učešće u industrijama koje daju prioritet ekološkoj održivosti, kao i održivijem načinu života.

Digitalna tranzicija

In the context of the Digital Transition, ALE is crucial for equipping individuals with digital literacy and skills essential for a technology-driven society and workforce. Digital skills are, in many countries, essential for obtaining information, accessing (public) services, communicating, shopping, and much more. Artificial intelligence will further propel the need for digital skills, particularly in navigating a highly manipulative digital environment.

Ciljevi održivog razvoja (SDG)

ALE is necessary for the achievement of all SDGs. By promoting lifelong learning, addressing skill gaps, and fostering inclusivity, ALE contributes to the broader agenda of sustainable development set by the UN.

Evropski stub socijalnih prava

Obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje su prvi principi evropskog stuba, koji pokazuje blisku vezu između socijalnih prava, jednakih mogućnosti i učenja. Odraslih osiguravaju bolji pristup tržištu rada, ali i učešće u drugim oblastima života, kao što su demokratski procesi i aktivno građanstvo.

Evropska agenda vještina

Obrazovanje odraslih (ALE) je ključno u ostvarivanju ciljeva Evropske agende vještina pružajući pojedincima mogućnosti za sticanje i unapređenje vještina. Pružanjem informativnih aktivnosti, životnih vještina i metodologija usmjerenih na polaznike, organizacije za obrazovanje odraslih su u prvim redovima stvaranja „Evrope koja uči“.

Putevi usavršavanja

Obrazovanje odraslih (ALE) igra ključnu ulogu u implementaciji strategije Upskilling Pathways. Fleksibilna obuka za osnovne i životne vještine, terenski rad i procjene vještina omogućavaju osnaživanje pojedinaca i nude im pristup boljim poslovima i životima.

Politike o učenju i obrazovanju odraslih

CONFINTEA VII Marakeški okvir za djelovanje - iskorištavanje transformativne moći učenja i obrazovanja odraslih

Usvajanjem Marakeškog okvira za akciju na Sedmoj međunarodnoj konferenciji o obrazovanju odraslih 17. juna 2022. godine, predstavnici preko 140 zemalja obavezali su se da će viziju o pravu na cjeloživotno učenje pretvoriti u stvarnost. Obavezali su se da značajno povećaju učešće odraslih u učenju i prepoznali potrebu za povećanim finansijskim ulaganjima u obrazovanje odraslih. Civilno društvo u obrazovanju odraslih širom svijeta (EAEA i njeni članovi za evropsku regiju) sarađuje sa vladama i podržava ih u ostvarenju ove ambiciozne vizije.

Evropska agenda za obrazovanje odraslih

Evropska agenda za obrazovanje odraslih naglašava važnost obrazovanja odraslih (ALE) u podsticanju socijalne inkluzije, aktivnog građanstva i kontinuiranog ličnog razvoja. EAEA i njeni članovi su među ključnim akterima koji provode Agendu. ALE provodi aktivnosti kako bi doprla do, podržala i osnažila one koji su najudaljeniji od učenja i rada i one koji su najmanje imali koristi od početnih obrazovnih prilika.

EAEA preporučuje evropskim i nacionalnim kreatorima politika:

- Prepoznati koristi i važnost neformalnog obrazovanja odraslih za pojedince, zajednice i društvo – za demokratiju, tržišta rada, zdravstvene sisteme i druga ključna područja.
- Prepoznati da se glavni izazovi s kojima se suočava Evropa ne mogu riješiti bez učenja i obrazovanja odraslih.
- Prepoznati obrazovanje odraslih kao ključni politički prioritet za Evropu.
- Prepoznati da koncept vještina obuhvata širok spektar učenja za posao i život.
- Koristiti Evropski semestar kao ključni instrument za podršku i razvoj obrazovanja odraslih.
- Pretvoriti Evropski obrazovni prostor u istinski Evropski prostor cjeloživotnog učenja u kojem svi sektori imaju jednak status i prioritet.
- Pristupiti implementaciji Evropskog stuba socijalnih prava iz perspektive usmjerene na građane, sa snažnim aspektom cjeloživotnog učenja.
- Promovisati saradnju i podršku cjeloživotnom učenju u zemljama evropskog susjedstva i drugim dijelovima svijeta.
- Povećati saradnju, kolaboraciju i učenje između politike, prakse i istraživanja.
- Uspostaviti i/ili povećati civilni dijalog za obrazovanje odraslih i podržati organizacije civilnog društva.
- Razviti i implementirati adekvatne sisteme upravljanja i finansiranja, koji su neophodni za omogućavanje informiranja javnosti, kvalitetnog pružanja usluga i povećanje učešća u cjeloživotnom učenju.
- Uložiti odgovarajuća finansijska sredstva u obrazovanje odraslih (ALE) i to posmatrajte kao investiciju, a ne kao trošak.
- Uspostaviti koherentne sisteme cjeloživotnog učenja koji omogućavaju napredovanje, također i kroz validaciju i priznavanje.
- Finansirati i podržavati učenje u zajednicama.
- Stvoriti finansijske podsticaje za institucije obrazovanja odraslih (ALE) da razvijaju i nude kurseve klimatske pismenosti za odrasle.
- Promovisati programe edukacije o klimi koji osnažuju odrasle da poduzmu konkretne korake za rješavanje klimatskih promjena u svojim zajednicama.
- Podržati inicijative koje vodi zajednica i koje uključuju odrasle u projekte održivosti, kao što su društveni vrtovi, energetske obnove i programi smanjenja otpada.
- Obezbijediti kontinuirani profesionalni razvoj za edukatore odraslih, fokusirajući se na pedagoške metode koje promovišu transformativne procese, demokratiju i mir.
- Podržati mreže vršnjačkog učenja i programe mentorstva kako bi se podijelile najbolje prakse i inovacije u obrazovanju odraslih.

Manifest za obrazovanje odraslih *u 21. vijeku*

EUROPEAN ASSOCIATION FOR
THE EDUCATION OF ADULTS

Mundo-J, Rue de l'Industrie 10, 1000 Brussels
<https://eaea.org/>